

Zadanie 1.

W tabeli 1.1 przedstawiono roczne dane dotyczące rezygnacji z odnowienia polisy w podziale na 3 segmenty taryfowe i 2 kanały sprzedaży. Pokazano stan na początku roku oraz liczbę rezygnacji w ciągu roku (ze stanu początkowego).

Tab. 1.1

Początek roku			Rezygnacje			
Segment	Kanał sprzedaży		Kanał sprzedaży			
	A	B	A	B		
	S1	60000	100000	3000	6000	
S2	100000	20000	2500	500		
S3	50000	400000	100	20000		

Wykorzystując przedstawione dane, modelowano prawdopodobieństwo rezygnacji dla indywidualnych umów w zależności od segmentu i kanału sprzedaży z wykorzystaniem uogólnionych modeli liniowych (GLM). Oszacowano dwa następujące modele:

Model M1:

Coefficients:

	Estimate	Std. Error	z value	Pr(> z)
(Intercept)	-2.95062	0.01710	-172.56	<2e-16 ***
SegmentS2	-0.74945	0.02339	-32.04	<2e-16 ***
SegmentS3	-0.20156	0.01454	-13.87	<2e-16 ***
KanalB	0.20220	0.01984	10.19	<2e-16 ***

Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 '' 1

Null deviance: 2094.257 on 5 degrees of freedom

Residual deviance: 86.814 on 2 degrees of freedom

AIC: 150.86

Model M2:

Coefficients:

	Estimate	Std. Error	z value	Pr(> z)
(Intercept)	-2.94444	0.01873	-157.190	< 2e-16 ***
SegmentS2	-0.71912	0.02759	-26.066	< 2e-16 ***
SegmentS3	-0.94738	0.10274	-9.221	< 2e-16 ***
KanalB	0.19290	0.02298	8.394	< 2e-16 ***
SegmentS2:KanalB	-0.19290	0.05468	-3.528	0.000419 ***
SegmentS3:KanalB	0.75448	0.10385	7.265	3.73e-13 ***

Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 '' 1

Null deviance: 2.0943e+03 on 5 degrees of freedom

Residual deviance: -6.3172e-11 on 0 degrees of freedom

AIC: 68.047

- (1p.) Wskaż jaki rozkład przyjęto dla zmiennej objaśnianej i podaj postać odpowiadającej jej kanonicznej funkcji łączącej (linku kanonicznego).
- (2p.) W oszacowanych modelach zastosowano kodowanie zero-jedynkowe. Wskaż kategorie referencyjne i podaj macierz modelu (*design matrix*) dla **M1** i dla **M2**.
- (2p.) Wykorzystując oba modele (**M1** i **M2**) oszacuj prawdopodobieństwo rezygnacji dla umowy z drugiego segmentu (S2) i kanału sprzedaży B. Porównaj wyniki z częstością rezygnacji dla tej grupy umów (tj. segment S2 i kanał B) wyznaczoną na podstawie danych (tab. 1.1). Skomentuj wynik porównania dla **M2** (tzn. wyjaśnij dlaczego uzyskano takie oszacowanie prawdopodobieństwa z wykorzystaniem tego modelu).

Q) Dla m. objaśnionej przyjęto wariancę zero-jedynkową.

Linię kanoniczną:

$$g(p_i) = \ln \frac{p_i}{1-p_i}, \text{ gdzie } p \text{ to prawdopodobieństwo rezygnacji}$$

b) Kategorie referencyjne:

- dla segmentu: SegmentS1

- dla kanału sprzedaży: KanalA

(braku ich na liście w odczycie dalego to kategorie referencyjne)

Macierz modelu dla M1:

(Intercept)	SegmentS2	SegmentS3	KanalB
1	0	0	0
1	0	0	1
1	1	0	0
1	1	0	1
1	0	1	0
1	0	1	1

Macierz modelu dla M2:

(Intercept)	SegmentS2	SegmentS3	KanalB	SegmentS2: KanalB	SegmentS3: KanalB
1	0	0	0	0	0
1	0	0	1	0	0
1	1	0	0	0	0
1	1	0	1	1	0
1	0	1	0	0	0
1	0	1	1	0	1

c) Model M1:

Wartość predykcyjna linijkowego:

$$\ln \frac{P_{S2,B}}{1 - P_{S2,B}} = -2.95062 - 0.74945 + 0.20220 = -3.497871$$

$$P_{S2,B} = 0.02937287$$

Model M2:

Wartość predykcyjna linijkowego:

$$\ln \frac{P_{S2,B}}{1 - P_{S2,B}} = -2.94444 - 0.71912 + 0.19290 - 0.19290 = -3.663562$$

$$\rho_{S2, B} = 0.025$$

Crestotęż regresji dla segmentu S2 i kanału B wynosi:

$$\frac{500}{20\,000} = 0.025$$

Prawdopodobieństwo szacowane za pomocą modelu M2 równa się crestotą, ponieważ jest to model masycony.

Liczba estymowanych parametrów w modelu (6) jest równa ilości unikalnych grup w danych ($3 \text{ segmenty} \cdot 2 \text{ kanały} = 6 \text{ grup}$). Model masycony ma wystarczającą elastyczność, aby idealnie dopasować się do danych, co skutkuje tym, że przedstawiane przez niego prawdopodobieństwa dla każdej grupy są dość dobrze równie obserwowanym w tych grupach crestotiom. Potwierdzeniem tego faktu w wynikach jest deviancja restowa bliska zero o 0 stopni swobody.

Zadanie 2.

- a) (2p.) Jakie są najważniejsze zalety i ograniczenia jądrowej estymacji funkcji gęstości w porównaniu z innymi technikami, takimi jak histogramy czy estymatory parametryczne?
- b) (3p.) Z pewnej polisy zbiorowej zanotowano następujące wypłaty (w tys. zł): 25, 30, 35, 35, 37, 39, 45, 47, 49, 55. Wykorzystując estymację jądrową z jądrem jednostajnym o stałej wygładzania 10, oszacuj prawdopodobieństwo wypłaty powyżej 40 tys. zł.

a) Zalety estymacji jądrowej funkcji gęstości:

- Metoda nieparametryczna, nie wymaga założenia konkretnego rozkładu, co pozwala na bardziej ogólną analizę danych.
- Za jej pomocą otrzymuje się gładką funkcję gęstości, która może lepiej odzwierciedlać rzeczywisty rozkład danych niż histogramy, szczególnie gdy dane są mało liczne lub mają skomplikowany rozkład.
- Dzięki stałej wygładzania (szerokości jądra) można kontrolować stopień wygładzenia estymowanej gęstości. Większa wartość stałej prowadzi do bardziej wygładzonej funkcji gęstości, podczas gdy mniejsza bardziej precyzyjnie odwzorowuje dane.
- Pozwala na porównywanie rozkładów różnych zestawów danych.

Ograniczenia jądrowej estymacji funkcji gęstości:

- Wymaga wyboru odpowiedniego jądra (np. gaussowskiego, Epanechikowa) oraz stałej wygładzania. Dobór tych parametrów może być subiektywny i wpływać na wyniki, a niewłaściwy ich wybór może prowadzić do błędnej estymacji rozkładu danych.
- Może być wymagająca obliczeniowo, szczególnie przy dużej ilości danych.
- Może niedokładnie odwzorować ogon rozkładu danych.

b) $\hat{F}(x) = \sum_{j=1}^k p(y_j) K_{y_j}(x)$, gdzie $p(y_j)$ to wiskotad empiryczny

$$K_y(x) = \begin{cases} 0 & x < y - b \\ \frac{x-y+b}{2b} & y - b \leq x \leq y + b \\ 1 & x > y + b \end{cases}$$

$$K_{25}(40) = 1 \quad \text{bo} \quad 40 > 25 + 10 = 35$$

$$K_{30}(40) = \frac{40-30+10}{2 \cdot 10} = 1$$

$$K_{35}(40) = 0.75$$

$$K_{37}(40) = 0.75$$

$$K_{39}(40) = 0.65$$

$$K_{41}(40) = 0.55$$

$$K_{45}(40) = 0.25$$

$$K_{47}(40) = 0.15$$

$$K_{49}(40) = 0.05$$

$$K_{55}(40) = 0 \quad \text{so} \quad 40 < 55 - 10 = 45$$

$$P(X_i) = \frac{1}{10}$$

$$\hat{F}(40) = \frac{1}{10}(1+1+0.75+0.75+0.65+0.55+0.25+0.15+0.05+0) = 0.515$$

$$P(X > 40) = 1 - P(X \leq 40) = 1 - \hat{F}(40) = 1 - 0.515 = 0.485$$

Zadanie 3.

- a) (3p.) Przedstaw koncepcję modelu DGLM (*Double Generalized Linear Model*) oraz krótko omów sposób estymacji jego parametrów.
b) (2p.) Wysokość pojedynczej szkody (zmienna *clm.incurred*) w pewnym portfelu ubezpieczeń AC modelowano z uwzględnieniem następujących zmiennych objaśniających:

ccm – pojemność silnika w cm³ (zmienna ilościowa),

nb.rb – zmienna jakościowa przyjmująca dwie kategorie:

NB – nowa polisa;

RB – wznowiona polisa,

driver.gender – płeć kierowcy (zmienna jakościowa: *Female*, *Male*).

Wstępna analiza danych wykazała, że wariancja wysokości pojedynczej szkody dla nowych polis była ponad półtora raza większa od wariancji dla polis wznowionych. W związku z tym, na podstawie zbioru uczącego oszacowano *Double Generalized Linear Model*, w którym przyjęto rozkład gamma dla zmiennej objaśnianej oraz link logarytmiczny dla obydwu modeli. Uzyskano następujące wyniki:

Call: dglm(formula = clm.incurred ~ ccm + nb.rb + driver.gender, dformula = ~nb.rb + ccm, family = Gamma(link = "log"), data = zbior.uczacy)

Mean Coefficients:

	Estimate	Std. Error	t value	Pr(> t)
(Intercept)	6.906079e+00	1.201117e-01	57.4971318	0.0000000000
ccm	4.048551e-05	6.569563e-05	0.6162588	0.537768064
nb.rbRB	-1.907909e-01	6.412235e-02	-2.9754202	0.002948009
driver.genderMale	-2.085674e-01	6.370910e-02	-3.2737456	0.001072737

(Dispersion Parameters for Gamma family estimated as below)

Scaled Null Deviance: 3942.734 on 3168 degrees of freedom

Scaled Residual Deviance: 3918.855 on 3165 degrees of freedom

Dispersion Coefficients:

	Estimate	Std. Error	z value	Pr(> z)
(Intercept)	3.768577e-01	9.429130e-02	3.996739	6.422112e-05
nb.rbRB	-6.159272e-02	4.975300e-02	-1.237970	2.157273e-01
ccm	9.304519e-05	5.556936e-05	1.674397	9.405254e-02
(Dispersion parameter for Digamma family taken to be 2)				

Scaled Null Deviance: 3632.966 on 3168 degrees of freedom

Scaled Residual Deviance: 3710.548 on 3166 degrees of freedom

Minus Twice the Log-Likelihood: 48391.39

Number of Alternating Iterations: 5

Wiadomo, że podstawowe statystki opisowe dla zmiennej *ccm* w zbiorze uczącym są następujące:

Min.	1st Qu.	Median	Mean	3rd Qu.	Max.
970	1398	1560	1643	1868	2700

Na podstawie podanych wyników wyznacz:

- możliwe minimalne i możliwe maksymalne oszacowanie parametru dyspersji dla polis w zbiorze uczącym,
- oszacowania wartości oczekiwanej i wariancji zmiennej losowej modelującej wysokość pojedynczej szkody dla nowej polisy wystawionej na samochód o pojemności 2700 cm³, którego właścicielem jest mężczyzna.

q)

W klasycznym modelu GLM zakłada się, że parametr dyspersji ϕ jest stały dla wszystkich obserwacji. DGLM znosią to ograniczenie, pozwalając, aby parametr dyspersji ϕ również zależał od cech danej obserwacji. W efekcie DGLM składa się z dwóch powiązanych ze sobą modeli:

- modelu dla wartości średniej (tak jak w standardowym GLM),
- modelu dyspersji.

Dzięki temu model może lepiej dopasować się do danych, w których zmienność nie jest stała.

Estymacja parametrów jest procesem iteracyjnym:

1. Dopasowanie GLM dla średniej odpowiedzi, ze stałym ϕ dla wszystkich obserwacji.
2. Obliczenie wkładu każdej obserwacji do dewiacji i obliczenie kwadratu Pearsona lub dewiancji reszt R_i^2 .
3. Dopasowanie GLM dla dyspersji, przyjmując jako zmienną objaśnianą R_i^2 . Przyjmuje się rozkład Gamma i na tym etapie nie uwzględnia się wag. Dopasowane wartości stają się nowym parametrem dyspersji dla każdej obserwacji.
4. Dopasowanie GLM dla wartości średniej, ale tym razem z wykorzystaniem specyficznego dla każdej obserwacji parametru dyspersji (dzieląc wagę przez parametr dyspersji dla danej obserwacji uzyskany w poprzednim kroku).
5. Obliczenie kwadratu Pearsona lub dewiancji reszt R_i^2 i powtarzanie kolejnych kroków aż do osiągnięcia zbieżności parametrów.

b) Oznaczanie parametru dyspersji :

Parametr dyspersji φ jest modelowany z użyciem funkcji logarytmicznej jako funkcji T_{moc} stąd :

$$\hat{\varphi} = \exp \left\{ 0.3762577 - 0.06159272 \cdot \text{nb_NRB} + 0.0008304519 \cdot \text{ccm} \right\}$$

Minimalne :

$$\hat{\varphi}_{\min} = \exp \left\{ 0.3762577 - 0.06159272 \cdot 1 + 0.0008304519 \cdot 970 \right\} = 1.500081$$

Maksymalne:

$$\hat{\varphi}_{\max} = \exp \{ 0.3762577 - 0.06159272 \cdot 0 + 0.00009304519 \cdot 2700 \} = 1.874002$$

Oszacowanie wartości określonej:

$$\hat{\mu} = \exp \{ 6.906079 + 0.00004048551 \cdot \text{ccm} - 0.1907909 \cdot \text{nb_nrB} - 0.2085674 \cdot \text{driver_genderMale} \}$$

w przypadku z rodomia:

$$\hat{\mu} = \exp \{ 6.906079 + 0.00004048551 \cdot 2700 - 0.2085674 \} = 903.9941$$

Oszacowanie wariancji:

Dla rozkładu gamma, wariancja jest redefiniowana jako $\hat{\varphi} \cdot \hat{\mu}^2$.

Parametr dyspersji dla tego przypadku:

$$\hat{\sigma}^2 = \exp \{ 0.3762577 - 0.06159272 \cdot 0 + 0.00009304519 \cdot 2700 \} = 1.874002$$

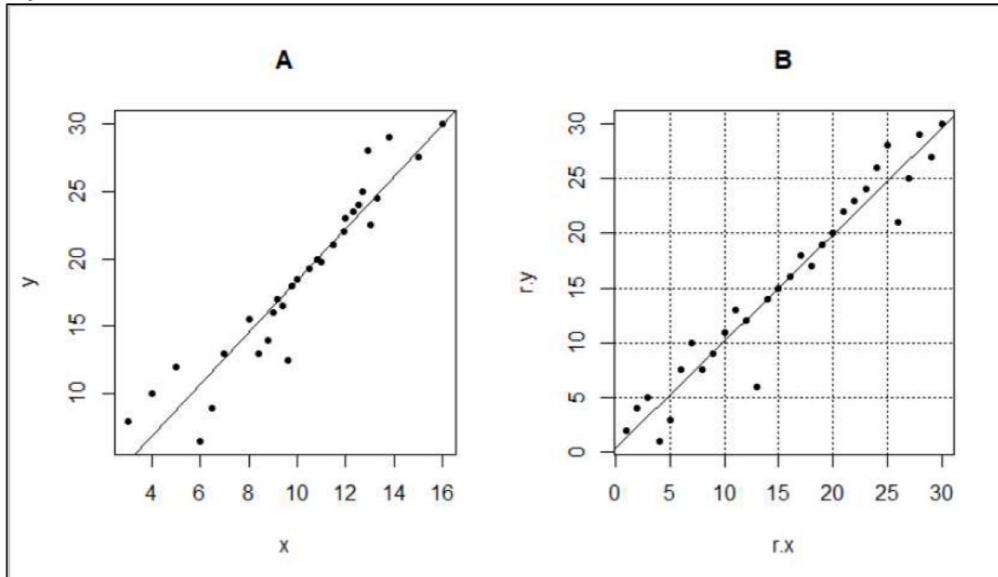
$$\hat{\sigma}^2 = 1.874002 \cdot 903.9941^2 = 1531449$$

Zadanie 4.

Zależność między dwiema zmiennymi X i Y analizowano na podstawie 30-sto elementowej próby: $(x_1, y_1) \dots (x_{30}, y_{30})$. Przy czym w próbie tej nie powtarzają się zarówno wartości x_i , jak i wartości y_i . Na rysunku 4.1 przedstawiono wykresy rozrzutu (diagramy korelacyjne) dla danych (wykres A) oraz dla ich rang (wykres B).

- a) (2p.) Na wykresie B liczba niezgodnych par punktów wynosi 25. Oblicz współczynnik korelacji rang Kendalla.

Rys. 4.1

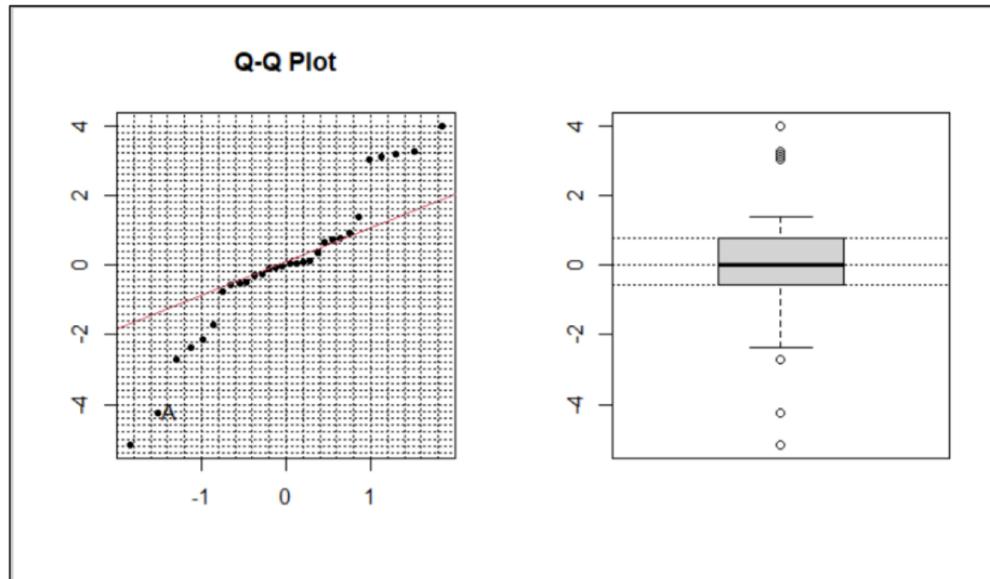
- b) (3p.) Wykorzystując próbę: $(x_1, y_1) \dots (x_{30}, y_{30})$ oszacowano liniowy model regresji zmiennej Y względem X . Otrzymano następujące reszty z tego modelu:

i	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
$\hat{\varepsilon}_i$	3.02	3.1	3.18	-2.71	-4.24	0.33	0.91	-2.36	-2.13	-0.51
i	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
$\hat{\varepsilon}_i$	0.1	-0.78	-5.17	-0.05	0.07	-0.1	0.03	-0.56	-0.32	-0.09
i	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
$\hat{\varepsilon}_i$	0.72	0.64	0.76	1.38	3.99	-1.7	-0.28	3.26	-0.55	0.03

Na rysunku 4.2 przedstawiono wykresy kwantyl-kwantyl (przy założeniu rozkładu normalnego) oraz pudełkowy dla tych reszt.

- Wyjaśnij jakie wartości są na osiach wykresu kwantyl-kwantyl.
- Podaj współrzędne punktu A wskazanego na wykresie kwantyl-kwantyl.
- Na podstawie zamieszczonych wykresów (rys.4.2) wypowiedź się na temat normalności rozkładu reszt. Podaj jeden argument za i jeden przeciw temu założeniu.

Rys. 4.2

$$a) \hat{t} = 1 - \frac{\frac{2Q}{n(n-1)}}{\frac{2}{2}} \quad n - liczebność próby$$

Q - limba par niezgodnych

$$\hat{t} = 1 - \frac{\frac{2 \cdot 25}{30 \cdot 29}}{\frac{2}{2}} = 0.885$$

b) Dla X: kwantyl standaryzowanego rozkładu normalnego $\mu_{\frac{2}{31}}$, gdzie
 $i = 1, \dots, 30$

Dla Y: upomiedlowane resty

Współmiediane punktu A:

$$X = \mu_{\frac{2}{31}} \quad 1 - \frac{2}{31} = 0.935 \quad \text{kompatując z tabeli } \mu_{\frac{2}{31}} = -1.52$$

$y = -4.54$ dając wartości upomiedlowanych rest

$$A = (-1.52, -4.24)$$

Preciw: obserwacje odstające na wykresie przedstawionym, punkty oddzielające na wykresie QQ w sugerują gąbkę ogony.

za: w rejonie centralnej wykresu QQ punkty nie odbiegają od wartości oznaczonej.

Zadanie 5.

- a) (1p.) Podaj definicję procesu GARCH(p, q).
- b) (2p.) Do jakich celów służą modele klasy GARCH?
- c) (2p.) Na podstawie szeregu czasowego liczącego 1837 obserwacji stóp zwrotu (r_t) PZU (od 2016-06-06 do 2023-10-05) oszacowano model ARMA(0,0)-GARCH(1,1) z gaussowskimi innowacjami. Uzyskano następujące wyniki:

Optimal Parameters

	Estimate	Std. Error	t value	Pr(> t)
mu	0.000366	0.000386	0.94631	0.343988
omega	0.000021	0.000006	3.65831	0.000254
alpha1	0.077897	0.014377	5.41818	0.000000
beta1	0.854787	0.028546	29.94420	0.000000

Stopy zwrotu r_t i oszacowane warunkowe odchylenia standardowe $\hat{\sigma}_t$ dla 3 ostatnich obserwacji przedstawia tabela 5.1.

Tab. 5.1

t	1835	1836	1837
r_t	0.00497761	0.00692729	-0.00049322
$\hat{\sigma}_t$	0.01856621	0.01781931	0.01720450

Na podstawie powyższych informacji oszacuj na okres $t = 1838$:

- warunkowe odchylenie standardowe,
- jednodniowy VaR (wartość zagrożoną), przyjmując poziom tolerancji $\alpha = 0.05$.

a)

Niech $(Z_t)_{t \in \mathbb{Z}}$ będzie procesem typu ścisły biały szum SWN(0, 1). Proces $(X_t)_{t \in \mathbb{Z}}$ jest procesem GARCH(p, q), jeśli jest ścisłe stacjonarny i dla każdego $t \in \mathbb{Z}$ oraz dla pewnego procesu $(\sigma_t)_{t \in \mathbb{Z}}$ o wartościach dodatnich spełnia równania:

$$X_t = \sigma_t Z_t$$

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i X_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^q \beta_j \sigma_{t-j}^2$$

gdzie: $\alpha_0 > 0$, $\alpha_i \geq 0$ dla $i = 1, \dots, p$ oraz $\beta_j \geq 0$ dla $j = 1, \dots, q$.

b)

Modele klasy GARCH służą przede wszystkim do modelowania i prognozowania zmienności szeregów czasowych, zwłaszcza w kontekście finansowym. Ich głównym celem jest uchwycenie kluczowych empirycznych właściwości finansowych szeregów czasowych, których nie potrafią opisać prostsze modele.

- Modelowanie zmienności warunkowej.
- Uchwycenie grupowania zmienności: jest to kluczowe zjawisko na rynkach finansowych, gdzie okresy dużej zmienności (dużych wahań cen) przeplatają się z okresami względnego spokoju.
- Prognozowanie przyszłej zmienności.
- Obliczanie miar ryzyka finansowego: prognozy zmienności uzyskane z modeli GARCH są kluczowym wkładem do estymacji miar ryzyka, takich jak Value-at-Risk (VaR) i Expected Shortfall (ES). Umożliwiają

one tworzenie warunkowych miar ryzyka, które dostosowują się do aktualnej sytuacji na rynku.

- Opisywanie dynamiki szeregów czasowych zwrotów z aktywów.

c) Przyjmując omawienia z zadania:

$$\hat{\epsilon}_t^2 = \omega + \sum_{i=1}^p \alpha_i \epsilon_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^q \beta_j \hat{\epsilon}_{t-j}^2$$

$$\rho = q = 1$$

$$\hat{\epsilon}_{1837}^2 = \omega + \alpha_1 \epsilon_{1837}^2 + \beta_1 \hat{\epsilon}_{1837}^2$$

ϵ_{1837} - różnica między niewyrażonym stopem zwrotu a jej maturalnym oznaczanym

$$\epsilon_{1837} = r_{1837} - \mu$$

$$\hat{\epsilon}_{1837}^2 = \omega + \alpha (r_{1837} - \mu)^2 + \beta \hat{\epsilon}_{1837}^2$$

$$\begin{aligned} \hat{\epsilon}_{1837}^2 &= 0.000021 + 0.077897(-0.00049322 - 0.000366)^2 + \\ &+ 0.854787 \cdot 0.01720450^2 = 0.0002742922 \end{aligned}$$

$$\hat{\epsilon}_{1837} = \sqrt{0.0002742922} = 0.01656177$$

Oblaczenia VaR:

$$VaR_\alpha = \mu + \hat{\epsilon}_{t+1} \cdot z_\alpha \quad z_\alpha - kwantyl z rozkładu normalnego$$

$$VaR_{0.05} = 0.000366 + 0.01656177 \cdot (-1.64) = -0.0267953$$

Zadanie 6.

Wykorzystując dane zwarte w tabeli 6.1, gdzie symbolem (*) oznaczono obserwacje cenzurowane z góry:

- (3p.) Skonstruuj estymator Nelsona-Åalena dla funkcji przeżycia $S(x)$. Uwzględnij poprawkę Kleina-Moeschbergera, przyjmując $\gamma = 22$.
- (2p.) Oszacuj wariancję estymatora Nelsona-Åalena dla $S(2)$.

Tab. 6.1

i	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
x_i	1	2	3*	4	4	4*	4*	5	7*	8	8	8	9	9	9	9	10*	12	12	15*

a) Estymator Nelsona - Åalena :

$$\hat{S}_n(y) = \exp \left\{ -\hat{H}_n(y) \right\}, \text{ gdzie } \hat{H}_n(y) = \sum_{i: x_i \leq y} \frac{1}{n_i}$$

i	x_i	n_i	b_i	n_i	$\hat{H}_n(x_i)$	$\hat{S}_n(x_i) = \exp \left\{ -\hat{H}_n(x_i) \right\}$
1	1	1	0	20	$\frac{1}{20} = 0.05$	0.951
2	2	1	1	19	$0.05 + \frac{1}{19} = 0.1026$	0.902
3	4	2	2	17	$0.1026 + \frac{2}{17} = 0.2202$	0.802
4	5	1	1	13	$0.2202 + \frac{1}{13} = 0.2971$	0.743
5	8	3	0	11	$0.2971 + \frac{3}{11} = 0.57$	0.566
6	9	4	1	8	$0.57 + \frac{4}{8} = 1.07$	0.343
7	12	2	1	3	$1.07 + \frac{2}{3} = 1.7367$	0.176

Poprawka Kleina - Moeschbergera, dla $x \geq x_{max}$, gdzie $x_{max} = 15$ to najniższa obserwacja cenzurowana, funkcja przeżycia jest ekstrapolowana.

Dla $\gamma = 22$:

$$\hat{S}_n(x) = \hat{S}_n(12) = 0.176 \text{ dla } 15 \leq y < 22$$

$$\hat{S}_n(x) = 0 \text{ dla } y \geq 22$$

$$\hat{F}_n(x) = \begin{cases} 1 & , x < 1 \\ 0.951 & , 1 \leq x < 2 \\ 0.902 & , 2 \leq x < 4 \\ 0.802 & , 4 \leq x < 5 \\ 0.743 & , 5 \leq x < 8 \\ 0.566 & , 8 \leq x < 9 \\ 0.343 & , 9 \leq x < 12 \\ 0.176 & , 12 \leq x < 22 \\ 0 & , x \geq 22 \end{cases}$$

b) Jneba shomystar z estymetora Mleima:

$$\hat{Var}[\hat{F}_n(y)] = [\hat{F}_n(y)]^2 \sum_{i:y_i \leq y} \frac{i(n_i - 1)}{n_i^3}, \quad y < y_{\max}$$

$$\hat{Var}[\hat{F}_{20}(2)] = 0.902^2 \left[\frac{1 \cdot 19}{20^3} + \frac{1 \cdot 18}{19^3} \right] = 0.00407$$

Zadanie 7.

- a) (1p.) Krótko przedstaw ideę statystycznych metod uczenia zespołowego (*Ensemble Statistical Learning*).
- b) (1p.) Wymień co najmniej trzy takie metody wykorzystujące drzewa (*Tree Ensemble Methods*)
- c) (3p.) Opisz jedną metodę spośród wymienionych w punkcie b).

a) Metody uczenia zespołowego to podejścia, które łączą wiele prostych modeli w celu uzyskania jednego, lepszego modelu predykcyjnego. Głównym celem jest zmniejszenie wariancji i poprawa dokładności predykcyjnej w porównaniu do pojedynczego modelu poprzez uśrednienie wyników z wielu modeli zbudowanych na różnych próbkach danych. Ogólny wynik staje się bardziej stabilny i mniej podatny na specyfikę pojedynczego zbioru treningowego.

b)

- Bagging (agregacja bootstrapowa).
- Lasy losowe (Random Forests).
- Boosting.
- Bayesowskie addytywne drzewa regresyjne (Bayesian Additive Regression Trees, BART).

c) Bagging

Mechanizm działania opiera się na idei, że uśrednianie zbioru obserwacji redukuje wariancję. Ponieważ zazwyczaj nie mamy dostępu do wielu niezależnych zbiorów treningowych, Bagging tworzy je sztucznie za pomocą techniki bootstrapu, czyli losowania ze zwracaniem z oryginalnego zbioru danych.

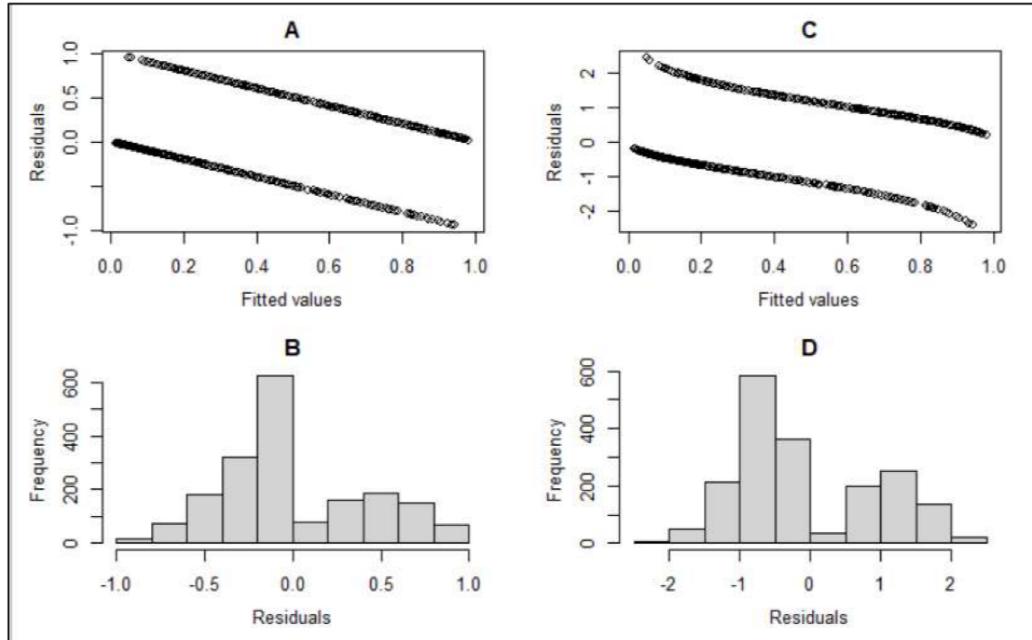
Proces składa się z następujących kroków:

1. Tworzenie zbiorów bootstrapowych: z oryginalnego zbioru treningowego o n obserwacjach tworzy się B nowych zbiorów treningowych, każdy o rozmiarze n , poprzez losowanie ze zwracaniem. Każdy z tych zbiorów jest nieco inny.
2. Budowanie modeli: na każdym z B "bootstrapowych" zbiorów danych budowane jest osobne, głębokie i nieprzycinane drzewo decyzyjne. Każde z tych drzew ma niskie obciążenie (bias), ale wysoką wariancję.
3. Agregacja predykcji: aby uzyskać ostateczną predykcję dla nowej obserwacji, wyniki z B drzew są łączone:
 - W przypadku regresji (odpowiedź ilościowa), predykcje są uśredniane.
 - W przypadku klasyfikacji (odpowiedź jakościowa), ostateczna predykcja jest wynikiem głosowania większościowego – wybierana jest klasa najczęściej wskazywana przez poszczególne drzewa.

Zadanie 8.

- (1p.) W jaki sposób oblicza się reszty dewiancyjne (*deviance residuals*)?
- (2p.) Dlaczego są one często preferowaną formą reszt w modelach GLM? Jakie są główne zalety ich wykorzystania w porównaniu z innymi rodzajami reszt?
- (2p.) Na rysunku 8.1 przedstawiono wykresy reszt zwykłych i dewiancyjnych w zależności od wartości dopasowanych oraz ich histogramy. Reszty te odpowiadają temu samemu oszacowanemu uogólnionemu modelowi liniowemu. Wskaż i uzasadnij, jaki rozkład miała zmienne objaśniana w tym modelu oraz któremu rodzajowi reszt odpowiadają poszczególne rysunki A, B, C i D.

Rys. 8.1

a) $d(y, \hat{\theta}) = 2(y \Theta_y - \alpha(\Theta_y) - (y \hat{\theta} - \alpha(\hat{\theta})))$ – kontynuacja odpowiedzi y do dewiancji, Θ_y jest wartością parametru hanomicznego spełniającego zależność $\alpha'(\Theta_y) = y$

Dewiancja:

$$D(y, \hat{\mu}) = \sum_{i=1}^n d_i, \text{ gdzie } d_i = d(y_i, \hat{\theta}_i)$$

Reszty dewiancyjne:

$$r_i^D = \text{sign}(y_i - \hat{\mu}_i) \sqrt{d_i}, \text{ gdzie } \text{sign}(y_i - \hat{\mu}_i) = \begin{cases} 1 & \text{jeli } y_i > \hat{\mu}_i \\ -1 & \text{p.p.} \end{cases}$$

Reszty dewiancyjne oblicza się jako pierwiastki z właściwych danych obserwacji do tej samej dewiancji modelu, z uwzględnieniem zmiany reszty prostej. y_i – wartość obserwowana, $\hat{\mu}_i$ – wartość dopasowana przez model.

b)

Reszty dewiancyjne są często preferowaną formą w Uogólnionych Modelach Liniowych (GLM), ponieważ w przeciwieństwie do innych typów reszt, uwzględniają one kształt rozkładu zmiennej odpowiedzi, w tym jego skośność. Jest to kluczowe w zastosowaniach aktuarialnych, gdzie rozkłady rzadko są symetryczne.

Główne zalety ich wykorzystania w porównaniu z innymi rodzajami reszt to:

- **Lepsze dopasowanie do założeń GLM:** W przeciwieństwie do reszt Pearsona, które wywodzą się z modeli liniowych, reszty dewiancyjne są bezpośrednio powiązane z funkcją wiarygodności przyjętego rozkładu z rodziną wykładniczej, co czyni je bardziej odpowiednimi dla struktury GLM.
- **Wykrywanie obserwacji słabo dopasowanych:** Pozwalają zidentyfikować te obserwacje, które w największym stopniu przyczyniają się do wzrostu dewiancji, a więc wskazują na miejsca, w których model niedostatecznie dobrze dopasowuje się do danych.
- **Korekta na heteroskedastyczność:** Podobnie jak reszty Pearsona, ale w przeciwieństwie do reszt prostych (surowych), korygują one fakt, że wariancja w modelach GLM często zależy od wartości średniej. Reszty proste mogą być przez to mniej informatywne.
- **Lepsza interpretacja dla danych dyskretnych:** Chociaż indywidualne reszty dla danych dyskretnych (np. liczby szkód) mogą być trudne do interpretacji, reszty dewiancyjne obliczone dla zagregowanych grup ryzyka dają znacznie lepsze wskazówki co do poprawności dopasowania modelu.

c) A i B - zwykłe reszty

C i D - reszty dewiancyjne

W rozważanym przypadku, zwykłe reszty muszą mieścić się w przedziale $(-1, 1)$, ale to różnicę między zaobserwowanymi wartościami zmiennej zależnej tj. 0 lub 1, a oczekiwany prawdopodobieństwami.

Zmienne miały wolność zero-jedynkowej w sugerując, myśląc reszt składowe się z dwóch korygujących. Taki wybór jest typowym wyborem dla modeli ze zmiennej zero-jedynkowej.

Zadanie 9.

- a) (3p.) Opisz koncepcję redukcji wariancji w metodzie Monte Carlo za pomocą metody próbkowania ważonego (metody *IS - importance sampling*).
- b) (2p.) Zmienna losowa X ma standardowy rozkład normalny ($X \sim N(0, 1)$). Wykorzystując przesunięty rozkład wykładniczy z parametrem $\lambda = 1$ i odpowiednio dobranym parametrem przesunięcia, wyznacz estymator Monte Carlo wykorzystujący próbkowanie ważne (*importance sampling estimator*) dla prawdopodobieństwa $P(X > 3.5)$.

Q)

Załóżmy ponownie, że F_X dopuszcza gęstość f_X . Ideą próbkowania z wagami jest teraz przejście z f_X na inną gęstość $f_{\tilde{X}}$, która koncentruje się bardziej na interesującym nas regionie. Taka nowa gęstość $f_{\tilde{X}}$ może być uzyskana z f_X przez przesunięcie, przeskalowanie, przekształcenie itp. Wielkość $f_X(x)/f_{\tilde{X}}(x)$ nazywana jest funkcją ilorazu wiarygodności i jest równa naszej wadze. Mamy wtedy

$$E(X) = \int x f_X(x) dx = \int \left(x \frac{f_X(x)}{f_{\tilde{X}}(x)} \right) f_{\tilde{X}}(x) dx = E \left(\tilde{X} \frac{f_X(\tilde{X})}{f_{\tilde{X}}(\tilde{X})} \right).$$

Zamiast tego symulujemy n niezależnych replikacji $\tilde{X}_1, \dots, \tilde{X}_n$ z nowej zmiennej losowej \tilde{X} (o gęstości $f_{\tilde{X}}$) i używamy estymatora próbkowania z wagami

$$\hat{\mu}_n^I = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \tilde{X}_i \frac{f_X(\tilde{X}_i)}{f_{\tilde{X}}(\tilde{X}_i)}.$$

b) Estymator :

$$\hat{P}(A) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{f(x_i)}{g(x_i)} h(x_i), \text{ gdzie próba } x_1, x_2, \dots, x_n \text{ jest losowana z rozkładu } g.$$

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp \left[-\frac{1}{2} x^2 \right] \quad - \text{ rozkład } N(0, 1)$$

$$g(x) = \exp \left[-\frac{1}{2} (x - 3.5)^2 \right] \quad - \text{ przesunięty rozkład wykładniczy z } \lambda = 1$$

$$h(x) = \mathbb{1}_{x > 3.5} = 1 \quad - \text{ funkcja ramiona równa 1 bo leżący } \geq \text{ rozkładu przesuniętego o } 3.5$$

Po ustaleniu do urow :

$$\hat{P}(X > 3.5) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp \left[-\frac{1}{2} x_i^2 + x_i - 3.5 \right]$$

Zadanie 10.

- a) (3p.) Przedstaw przebieg procesu grupowania hierarchicznego według algorytmu aglomeracyjnego.
- b) (2p.) Analizowano podobieństwo profili ryzyka czterech portfeli ubezpieczeń: A, B, C i D z wykorzystaniem aglomeracyjnego grupowania hierarchicznego, w którym odległość między skupieniami (klastrami) mierzono metodą pełnego wiązania (*complete linkage*). Każdy portfel opisano pięcioma zmiennymi diagnostycznymi. W oparciu o zestandaryzowane wartości tych zmiennych otrzymano następującą macierz niepodobieństwa:

	A	B	C	D
A		0.3	0.4	0.7
B	0.3		0.5	0.8
C	0.4	0.5		0.45
D	0.7	0.8	0.45	

Narysuj dendrogram, będący wynikiem tego grupowania. Zaznacz na nim wysokość węzłów i podpisz liście.

a)

1. Inicjalizacja: na początku każda z n obserwacji jest traktowana jako osobny, jednoelementowy klaster. Następnie obliczana jest macierz odległości (lub braku podobieństwa) między wszystkimi parami obserwacji, najczęściej przy użyciu odległości Euklidesowej.
2. Iteracyjne łączenie: algorytm w każdym kroku zmniejsza liczbę klastrów o jeden.
 - Identyfikowane są dwa najbliższe (najbardziej podobne) klastry na podstawie wybranej miary odległości.
 - Te dwa klastry są łączone w jeden nowy, większy klaster.
 - Obliczana jest odległość nowo utworzonego klastra od wszystkich pozostałych.
 - Proces jest powtarzany $n - 1$ razy, aż wszystkie obserwacje znajdą się w jednym, ostatecznym klastrze, tworząc kompletny dendrogram.

Wysokość, na której dwa klastry łączą się w dendrogramie, odpowiada odległości (braku podobieństwa) między nimi.

Łączenie pełne (Complete Linkage): odległość między dwoma klastrami to odległość między *najdalszymi* od siebie obserwacjami należącymi do tych klastrów.

- b) 1. Najmniejsza wartość w macierzy. Jest to 0.3 dla pary (A, B), teraz jest to nasze pierwsze skupienie na poziomie 0.3.
2. Liczymy odległość (A, B) od pozostałych portfeli (complete linkage czyli odległość między najdalejymi elementami skupiski)
- $$d\{ (A, B), C \} = \max \{ d(A, C), d(B, C) \} = \max(0.4, 0.5) = 0.5$$
- $$d\{ (A, B), D \} = \max \{ d(A, D), d(B, D) \} = \max(0.7, 0.8) = 0.8$$
- Jedna jeszcze obliczyć odległość między pozostałymi portfelami czyli:
- $$d\{ C, D \} = 0.45$$

3. Wyliczamy najmniejszą odległość i Toczymy elementy w grupie:

$d\{C, D\} = 0.45$ więc nowe grupy to (C, D) .

4. Znow liczymy odległości między nowymi grupami:

$$d\{(A, B), (C, D)\} = \max\{d(A, C), d(A, D), d(B, C), d(B, D)\} =$$

$$= \max\{0.4, 0.4, 0.5, 0.2\} = 0.5$$

Deszyfryując oba grupy ma wysokość 0.5, koniec proces.

